విచ్ఛిత్తి

శ్రీ సింగరాజు లింగమూర్తి

తనను మైసూరు కేటాయించారన్న ఆఫీసు ఆర్డరు చూడంగానే 'అరే—అల్లా' అంటూ అహ్మద్ కుర్చీమీద నుంచి వాలి పోయాడు. తోటిసహోద్యోగులమంతా కంగారుగా చుట్టూ చేరాము. అహ్మదుకు నిలువు గ్రుడ్లు పడిపోయాయి. నోట మాటలేదు. ఆఫీసు కారులోనే అతని మృతదేహాన్ని ఇంటికి చేరవేశాము. అహ్మదుమీద ఆధారపడివున్న పదిమందీ గొల్లుమని ఏడ్చారు. అతని అంత్యక్రియలకు ఇంట్లో ఎర్రని ఏగానీ కూడా లేకపోతే ఆఫీసువాళ్లమే చందాలు వేసుకున్నాము. ఏండ్లతరబడి ఒకే ఆఫీసులో కలిసిమెలిసి పనిచేసినవాళ్ళం కాబట్టి అహ్మదును సమాధిచేస్తుంటే మాకు తెలియకుండానే కన్నీళ్లు కాల్వలై కారాయి. ఇప్పటికీ అహ్మద్ జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడల్లా, అతనిమాటలు మనస్సులో మసులుతూం టాయి. అతనిరూపం కళ్ళముందు కదులాడుతూ ఉంటుంది.

బక్కపల్చగా పొడుగ్గా ఉంటాడు. పాలిపోయిన ముఖంలోని ముడతలు, లోతుకు దిగబడిపోయిన కళ్ళూ దైన్యాన్ని సూచిస్తుంటాయి. తెలుపు-నలుపూ కలనేతరంగులో పెరిగిన గడ్డం, బొత్తాలూడి రంగు మాసిపోయిన షేర్వానీ చేతులనుంచి వ్రేలాడే దారపుపోగులు—కాళ్ళకు సగం తెగిపోయిన టైరుచెప్పులు—అహ్మదు బ్రతుకు కష్టాల సుడిగుండంలో కొట్టుకుపోతున్నట్లనిపిస్తుంది.

అసలు ఎప్పుడో ఒకప్పుడు గుండె ఆగిపోయి అహ్మదు చస్తాడనుకునేవాణ్ణి. ఏకష్టం వచ్చినా ఉప్పెనలా వచ్చేది. ఆ ఉప్పెనలో అహ్మదు ఎక్కడికి కొట్టుకుపోతాడో ననిపించేది. ఏ అవమానం వచ్చినా మనిషిని నిలువునా మ్రింగదీసేది. ఆ అవమాన భారంతో కుంచించుకుపోయిన అహ్మదు ఒకటి రెండురోజులదాకా తేరుకోలేక పోయేవాడు. ఈ కష్టాలకు, అవమానాలకు అహ్మదుగుండె బండబారిపోయింది. అంత బండబారిపోయిన అహ్మదు గుండె మైసూరుకు కేటాయించారన్న ఆఫీసుఆర్డరు చూడంగానే ఆగిపోవడం అబ్బురంగానేవున్నా, అది సమ్మెటపోటులా తాకివుంటుంది. దాంతోపాటే బాధ్యతలుకూడా ఘోషిల్లడంతో ఉక్కిరిబిక్కిరై అహ్మదుగుండె బద్దలై ఉంటుంది.

అహ్మదు పుట్టడం నవాబుల వంశంలోనే పుట్టాడు. అతని తాతలు, ముత్తాతలు, తండ్రి నవాబుల దర్జాతోనే బ్రతికారు. చివరికి అహ్మదు కర్మమే ఇల్లా కాలింది. తండ్రి అతనికి మిగిల్చిందల్లా ఒక ఇల్లు. అదీ తాకట్టులోనే వుంది. ఇకపోతే తండ్రిచేసిన ఉపకారమల్లా అహ్మదును పట్టభద్రుణ్ణి చేయడమే. మొదట్లో, మంచికి చెడ్డకీ పిల్లనిచ్చిన తండ్రి ఆదుకునేవాడు. పలుకుబడీ—డబ్బూ కలవాడు కాబట్టి మామగారే అహ్మదుకు ఉద్యోగంకూడా సంపాదించి పెట్టాడు. ఆ ఆధారంకూడా ఎంతోకాలం అతనికి లేకపోయింది. ఆ మామగారు కాస్తా కళ్ళుమూసేసేసరికి అహ్మదు బ్రతుకు బజారున పడింది. 'నీ బ్రతుకు నీవు బ్రతుకు' అన్నారు బావమరుదులు.

అహ్మదు కుటుంబం ఆర్థికంగా చితికిపోయినా అతని వంశాన్ని అంటిపెట్టుకు వస్తున్న ఆచారాలు, సంప్రదాయాలు మాత్రం విడిపోలేమన్నాయి. కాదు—ఆ కుటుంబం విడిచిపెట్టలేకపోయింది. తన వంశగౌరవాన్నీ, పరువు ప్రతిష్ఠల్నీ కాపాడుకోవాలన్న పెనుగులాటలో అహ్మదు బ్రతుకు దుర్భరమైపోయింది.

*   *   *   *

ఒకరోజు ఆఫీసులో తొందరపనుండి ఒక ముప్పావుగంట ముందరే బయలుదేరాను. ఇరవై, ముప్పై గజాల దూరంలో ఆఫీసు ముందర అహ్మదు కనిపించాడు. అతణ్ణి కదలనీయకుండా ముగ్గురు కాబూలీవాళ్ళు చుట్టూ నిలబడ్డారు. ఒకడు అహ్మదు గుండెను పిండుతున్నట్టుగా గుండెలమీదవున్న షేర్వానీని పిడికిలిలో బిగించాడు. అతనికి చెరోప్రక్క నిలబడినవాళ్లు ఏవో పరుషంగా మాట్లాడుతున్నారు. నన్ను ఆ క్షణంలో ఆఫీసుముందు చూసేప్పటికి అహ్మదుముఖం వెలతెలపోయింది. ఆత్మాభిమానం గోడ్డలితో నరికినట్లయిందేమో కళ్ళల్లో నీళ్లు గిర్రున తిరిగాయి. నన్ను చూడలేక అహ్మదు తలవంచేసుకున్నాడు. 'అయ్యో-పాపం' అనిపించినా చేసేది లేక లోపలికి వెళ్ళి పోయాను.

నన్ను చూడటానికి ముఖం చెల్లకనేమో అహ్మదు ఆఫీసు ఫైళ్ళలో తలదూర్చి కూర్చున్నాడు. పనిలోవున్నా రోజూ ఏదో ఒకటి కల్పించుకొని మాట్లాడేవాడల్లా, ఆరోజు నా ముందరినుంచి పోవాల్సిన పనివున్నా తప్పించుకు పోతున్నాడు. 'లంచిటైంలో' అంతా వెడుతూంటే అహ్మదుమాత్రం సీటులో కదలకుండా కూర్చున్నాడు. రోజూ అందరికంటేముందు లంచికి బయలుదేరేవాడు ఆరోజు కదలకపోయేప్పటికి నాకే ఎలాగో అనిపించింది. అతని వాలకం చూస్తే ప్రొద్దుట భోజనంచేసినట్టు కూడా అనిపించలా. బయటికి అనుకు పెట్టేవవాడివల్లా మళ్ళీ లోపలికివెళ్ళి "అహ్మద్ భాయ్—లే, కాంటీనుకు వెడదాం" అన్నాను. ఏమనుకున్నాడో ఏమో, నా ముఖంలోకి ఒకసారిచూసి మారుమాట్లాడకుండా బయలుదేరాడు.

ఇద్దరం కాంటీనులో ఓమూలగా కూర్చున్నాం. అతణ్ణి మాటల్లోకి దింపి 'ఏవో కులాసాకబుర్లలో మనస్సుకు ఉల్లాసం కలిగిస్తేనేకాని అహ్మదు ప్రొద్దుటి వ్యవహారం మరచిపోడనిపించింది.

కాని అతను చిన్నబుచ్చుకొని, ముభావంగా వుండటంతో నేనే మాట కదిపినా అతను ఉత్సాహం కనబరచలేదు. మేము కాంటీనులో ఉండగానే అహ్మదుకొడుకు పన్నెండేళ్లవాడు వచ్చాడు. కుర్రాడు పసిమిఛాయలో అందంగా బాగానేవుంటాడు. సరైన పోషణలేకనేమో చిక్కిపోయివున్నాడు. కాంటీనులోంచి ఐదారు పెద్దసైజు డబుల్‌రొట్టెలు, ఇంకేవేవో కట్టించి కొడుకుచేత ఇంటికి పంపాడు అహ్మదు.

'ఏం—ఇంట్లో ఎవరికైనా జబ్బుగా ఉందా?' అన్నాను.

'రోజూ ఇది మామూలే. మధ్యాహ్నం పిల్లలకు తినటానికేమీ ఉండదు' అన్నాడు అహ్మదు.

'అందుకని రోజూ కాంటీనునుంచి పంపిస్తే బిల్లు బోలెడంత కాదూ?'

'అవుతుంది. ఏంచేయనుమరి. ఆకలితో పిల్లలేముంటారు?' అతని సమాధానం నాకంతగా నచ్చలేదు.

'అదికాదు అహ్మదుభాయీ...ఈ కాంటీనుకు తగలేసే డబ్బుతో ఇంట్లోనే ఏదైనా చేయిస్తే అందరూ తినవచ్చు. ఇంత డబ్బుకూడా కాదుగా అప్పుడు.

'ఏంచెప్పనుభాయ్—నా పాట్లు. పెద్దపిల్లలంతా కాలేజీలకు, స్కూళ్లకు వెళ్లిపోతారు. అసలే అనారోగ్యంగా వుంటే మాముసలిది మిగతా పిల్లలకు చేసిపెట్టలేక సతమత మౌతుంది. కాంటీనుకు ప్రతి నెలా రూ. 80 అవుతుంది. ఇంతెందుకు అవుతుందంటావేమో— సాధారణంగా నేను ప్రొద్దుటిపూట భోజనం చేసిరాను. ఒకవేళ చేసివచ్చినా కడుపుకు చాలీ చాలక తినిరావడంతో ఆకలికి ఆగలేక కాంటీనులో ఏదో ఒకటి తినేస్తాను' అన్నాడు అహ్మద్.

కాంటీనుకు 80 రూపాయలు అవుతుందంటే నిజంగా నాకు చాలా ఆశ్చర్యంవేసింది. ఆఫీసులో అందరికంటే ఎక్కువగానే అహ్మదుకు కాంటీనుబిల్లు అవుతుందని ఒకటి రెండుసార్లు విన్నాను కాని ఇంత ఎక్కువఅవుతుందని అనుకోలేదు. అతనికిజీతం, అలవెన్సులతో సహా 200 రూపాయలు వస్తుంది. కాంటీను బిల్లు, ఇన్సూరెన్సు, కోఆపరేటివ్ కటింగులూ అన్నీ పోగా అతనిచేతికి 80, 90 రూపాయలు వస్తాయనుకుంటాను. ఈ స్వల్పమొత్తంతో అంతపెద్ద సంసారాన్ని ఎలా ఈదుతున్నాడో, పిల్లలకు చదువు సంధ్యలు ఎలా చెప్పిస్తున్నాడో, రాబందుల్లా పీక్కుతినే కాబూలీవాళ్లకు వడ్డీలెలా కడుతున్నాడో నాకర్థం కాలేదు.

'మీకు ఆశ్చర్యంగానే వుంటుంది. ఏమిటో బ్రదర్. నా మనస్సు చెడిపోయింది. ఒక్కోసారి నేనేం చేస్తున్నానో నాకే తెలియదు. జీవితం మీద విరక్తిలేదు, అనురక్తిలేదు. ఒక్కోసారి ఒంటరిగా కూర్చొని భోరున ఏడ్వాలనిపిస్తుంది. కాని అలా ఒంటరిగా వున్నప్పుడు ఏవేవో పిచ్చి ఆలోచనలు వస్తుంటాయి. ఆ ఆలోచనల్లోనే కళ్లు చెమ్మగిలుతాయి. ఆ చెమ్మగిలిన కళ్లతో నిస్సత్తువగా మత్తుగా పడుంటాను. ఎప్పుడు నిద్రపడుతుందో నాకే తెలియదు' అన్నాడు అహ్మద్.

ఒక్కోసారి ఆలోచనలు మనిషిని పీల్చి పిప్పిచేసి ఏమాత్రం సత్తువ లేకుండా చేస్తాయి. ఆ నిస్సత్తువతో అలాగే పడుకొని వుంటాడు. ఇక అతనిలో ఆలోచించే శక్తికూడా ఉండదు. ఆ నిస్సత్తువతో వెంటనే నిద్రకూడా రాదు. అన్ని ఇంద్రియాలూ పనిచేస్తున్నట్టే వుంటాయి. కాని ఏమీ చేయలేనివాడిలా మత్తుగా పడివుంటాడు. అహ్మద్ అవస్థకూడా అంతే అయివుంటుందను కుంటూ లేచాను. ఇద్దరం మళ్లీ ఆఫీసులో అడుగుపెట్టాం.

ఆరోజునుంచీ అహ్మదుతో నాకు మరింత సన్నిహితత్వం ఏర్పడింది. అహ్మదు కుటుంబాన్ని ఉద్ధరించగల స్తోమతు నాకు లేక పోయినా, చేయగల సహాయ మేమైనా వుంటే చేయాలన్న బుద్ధి పుట్టింది. అతని కుటుంబ వివరాలు అతనివల్ల నేగాక, ఇతరులవల్ల కూడా విన్నాను.

అహ్మదుకు తొమ్మిదిమంది సంతానం. ప్రతితండ్రి తన సంతానానికి విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి ఉన్నతిలోకి తీసుకురావాలని కుతూహలపడతాడు. కొందరికి పరిస్థితులు అనుకూలిస్తాయి. కొందరికి పరిస్థితులు అనుకూలించక కుతూహలం కుతూహలంగానే ఉండి పోతుంది. అహ్మదును ఒకందుకుమాత్రం అభినందించక తప్పదు. పరిస్థితులకు ఎదురొడ్డి తన పిల్లలకు ఉన్నతవిద్యలు చెప్పిస్తున్నాడు. 'నేను వాళ్లకి ఆస్తిపాస్తులేం ఇవ్వలేకపోయినా, ఇంత చదువైనా చెప్పిస్తే వాళ్ళ బ్రతుకు వాళ్లు బ్రతుకుతారుకదా' అనేవాడు.

'ఆడపిల్లలకు అంతంత పెద్దచదువులు చెప్పిస్తే రేపు వాళ్లు నీకేం ఒరగబెడుతారు? ఎలాగూ ఓఅత్తింటి కోడలు కావాల్సిందేగా' అనేవారు కొందరు.

'వాళ్లు నాకేం ఒరగబెట్టక పోవచ్చు. కాని వాళ్ళ సంసారాలకు వాళ్లు ఒరిగించుకోవడమే నాకు కావాల్సింది. కట్నాలు— కానుకలు ఇచ్చి నేను మంచి సంబంధాలు తేలేను. అలాగని ఏ రిక్షావాడికో ముడిపెట్టి నా వంశగౌరవాన్ని మంటగలుపుకోలేను. ఒక డిగ్రీవుంటే దాన్ని చూసైనా ఏ మంచి సంబంధమైనా కుదరచ్చు. వాళ్ళకిష్టమైతే ఉద్యోగం చేయించుకుంటారు. లేకపోతే లేదు. అసలు ఏ సంబంధమూ రాలే అనుకుందాం—డిగ్రీవుంటే ఏదైనా మంచి ఉద్యోగంలో ఉండి- ఇతరులపై ఆధారపడకుండా బ్రతకవచ్చుగా' అంటాడు అహ్మదు.

అహ్మద్‌వున్న పరిస్థితుల్లో మన తెలుగువాళ్లెవరైనా వుంటే, చదివిన చదువు చాలని, వాళ్లనీ వీళ్లనీ ఆశ్రయించి, నానా గడ్డి కరచి ఏ చిన్న ఉద్యోగంలోనైనా సరే చేర్పించేస్తాము. గొర్రెతోక బెత్తెడన్నట్టు ఆ ఉద్యోగానికి ఎదుగూ—బొదుగూ ఉండదు. నలుగురూ నాలుగురాళ్లు సంపాదించుకొస్తే సుంభనగా కుటుంబాన్ని గడుపుకోవచ్చుకదా అనుకుంటాము. అహ్మదు ఈ వాదాన్ని ఒప్పుకోడు. అందుకే అతని బ్రతుకు బజారుకెక్కింది అంటారు. 'నాబ్రతుకు బజారుకు ఎక్కితే ఎక్కింది—నా పిల్లల భవిష్యత్తు బాగుంటేచాలు' అనేవాడు అహ్మదు.

* * * *

ఓసారి నేనేదో పనిమీద హిమాయత్‌నగర్ వెళ్ళి వస్తున్నా. ఓ ఇంటి గుమ్మంలో అహ్మదు కనిపించి, "ఇదే మా ఇల్లుభాయీ,

రండి లోపలికి" అంటూ చెయ్యిపట్టుకొని లోపలికి తీసుకువెళ్లాడు. ఇద్దరం కూర్చొని మాట్లాడుతుండగా "బాబా" అన్న మధుర స్వరంతోపాటు ఓ సుందర సుకుమారమూర్తి తెర తొలగించి, నన్ను చూసి తటిల్లతలా తెరవెనక్కి మాయమైంది. 'ఆం—బేటియా ఆ' అన్నాడు. ఆలావణ్యమూర్తి అందాలొలికిస్తూ లోపలికివచ్చి సిగ్గుదొంతరలతో 'ఆదాబర్సే' అంది. ఆముగ్ధ సౌందర్యాన్ని కళ్లతో పుణుకుతూ "అదాబర్సే" అన్నాను. అహ్మదు నన్ను పరిచయం చేశాడు. ఆ పరిచయంలో నేనో మామూలు గుమాస్తా పనేకాక, కథకుడిననీ, పేరుపోసిన పత్రికలలో నారచనలు వస్తుంటాయనీ, రేడియోకు కూడా రచనలు చేస్తుంటాననీ తెలియజేశాడు. 'మిమ్మల్ని కలవడం చాలాసంతోషంగా ఉంది......ఇప్పుడే వస్తా' నని ఉర్దూలోనే అంటూ, లోపలికి వెళ్ళింది. ముంతాజ్ బి. యస్. సి. చదువుతున్నదనీ, తెలివైనదవడంవల్ల స్కాలర్‌షిప్పుకూడా దొరికిందనీ అహ్మద్ చెప్పాడు. ఇంతలో ముంతాజ్ మెరుపుతీగలా లోపలికివచ్చింది. ఆమెవెనకే నౌకరు ట్రేలో టీ తీసుకువచ్చి మా ముగ్గురికీ ఇచ్చాడు. నావంక చూస్తూ 'లీజియే' అంది ముంతాజ్. ఆస్వరంలో ఏదోమధురిమ ప్రతిఫలించింది. సోగలుతీరిన ఆకాటుకకళ్లలో ఏదో వింతశోభ తొణికిసలాడింది.

'మిమ్మల్ని ఒకవిషయం అడుగుదామని చాలారోజులనుంచి అనుకుంటున్నా మాస్త్రీసాబ్' అన్నాడు అహ్మదు.

'నాదగ్గర సందేహమెందుకు అహ్మద్ భాయ్—చెప్పు' అన్నాను.

'ముంతాజ్ ప్రాంతీయభాషల్లో తెలుగు తీసుకుంది. మీరు ఆమెకు కాస్త సహాయంచేస్తారేమో అడుగుదామనుకున్నాను. కాని ఇంతకుముందు ఆఫీసులో ఒకరడిగితే ట్యూషన్ చెప్పనని మీరనడం విని నేను అడగటానికి సంకోచించాను.' అహ్మద్ మాటల్లో కొంత లౌక్యం లేకపోలేదనిపించింది. నే నేమంటానో వినాలన్న కుతూహలం కనబరచింది ముంతాజ్.

'నిజమే ఆమాట. సాయంత్రాలప్పుడు ఏవోసభలకీ, సమావేశాలకీ వెడుతుంటానుగా. ట్యూషన్లు చెప్పే కాలంలో ఏ రచనైనా చేస్తే ఆమాత్రం గిట్టుబాటుకాకపోదనే ఉద్దేశంతో ట్యూషన్లు ఒప్పుకోలేదు. మీ అమ్మాయికి కావాలంటే సాయంత్రంపూట ఓగంటసేపు ఎలాగో వీలుచేసుకొని చెబుతాలే' అన్నాను. నా సమాధానానికి అహ్మదూ, ముంతాజ్ ఎంతోసంతోషం, కృతజ్ఞత వెలిబుచ్చారు.

ఆనాటినుంచే అహ్మదుకుటుంబంతోకూడా నాకుపరిచయమూ, సన్నిహితత్వమూ—సానుభూతి ఏర్పడ్డాయి. అహ్మదుపిల్లలంతా చురుకైనవాళ్లే. పెద్దకూతురు మాసూనాబేగం మెడిసిన్ చదువుతున్నది. ముంతాజ్ రెండోకూతురు, మూడోసంతానం వహీద్ ఇంజనీరింగ్ చదువుతున్నాడు. మిగతాపిల్లలు వయస్సువారీగా చదువుతున్నారు.

సాయంత్రం ఆఫీసువదలంగానే సరాసరి అహ్మదు ఇంటికివెళ్లేవాణ్ణి—ముంతాజుకు తెలుగుపాఠాలు చెప్పడానికి. ఆ కుటుంబంలో పిల్లలదగ్గరినుంచి పెద్దలదాకా ఎంతో గౌరవం చూపేవారు. అహ్మదు ఆఫీసువదలంగానే ఇంటికి వచ్చేవాడుకాదు. అతనికేవో పనులున్నాయంటూ ఎక్కడికో వెళ్లేవాడు. అతనికేం పను లున్నాయో అడగడం దేనికనిఊరుకునేవాణ్ణి.

రోజూ నేను వెళ్లంగానే ముంతాజ్ బిస్కట్లూ, టీ తెప్పించి ఇచ్చేది. వద్దంటే ఏమనుకుంటుందోనని మొదట్లో తీసుకునేవాణ్ణి. అహ్మదు పడేఇబ్బందులు నాకు తెలుసుకాబట్టి అనవసరంగా ఆ కుటుంబానికి ఖర్చు కలిగించడం దేనికనిపించి ఓరోజు ముంతాజుతో 'ఎందుకివన్నీ-వద్దు' అన్నాను. 'ఏం?' కళ్లల్లోకి చూస్తూ అంది ముంతాజ్.

'అబ్బే-మరేం లేదు. నేను ఆఫీసునుంచి వచ్చేప్పుడు ఎలాగూ హోటలుకువెళ్లి వస్తాను. మళ్ళీ అనవసరంగా ఎందుకూ' అన్నాను. ముంతాజ్ కాస్త చిన్నబుచ్చుకున్నట్లనిపించింది. 'అయితే తీసుకోరా?' అంది. ఆ మాటల్లో కొంత ప్రాధేయత ధ్వనించింది. నేనేం మాట్లాడలేదు. 'తీసుకోకపోతే నామీద ఒట్టే' అంది. ఏమిటీ ఒట్లు అనుకుంటూ ముంతాజ్ వంక చూశాను. ఎప్పుడూ చిరునవ్వులు చిందే గులాబీ రెక్కల్లాంటి ఆమె పెదవుల్లో చలనం కనిపించలేదు. ముఖంలో చిరుకోపం నర్తించింది. ముంతాజ్ నామీద ఎందుకింత చనువు తీసుకుంటున్నదోనని ఆలోచిస్తూ బిస్కట్లు, టీ తీసుకొని 'ఊం—సరేనా' అన్నాను. ముంతాజ్ పుస్తకం తెరుస్తూ తృప్తిగా నవ్వింది.

నెలగడిచింది. ఆరోజు నేను ముంతాజుకు పాఠంచెప్పి, ఇంటికి వెళ్లడానికి బయలుదేరబోతుంటే ఆమె 'ఇవి తీసుకోండి' అంటూ రెండు పదిరూపాయలనోట్లు అందించబోయింది. ఆశ్చర్యంతో 'ఎందు' కన్నాను. 'ట్యూషన్ ఫీజు' అందామె.

'అయితే నేను రేపటినుంచి మానేస్తాను' అన్నాను. ముంతాజ్ తెల్లబోయింది. 'క్షమించాలి...నాకేం అర్థంకావడం లేదు' ఆందోళనగా అంది.

'మరేం లేదు. ఆడబ్బును ఇంకేఅవసరానికైనా ఉపయోగించు' అంటూ బయటికి వచ్చేశాను.

* * * *

ఓ రోజు స్నేహితులతో కలిసి మొదటాట సినిమాకు వెళ్లాను. హాల్లోంచి ఇవతలికి వచ్చేప్పటికి పదిగంటలైంది. అంతా తలోదారీ వెళ్ళాల్సిన వాళ్లం కాబట్టి అక్కడే నిలబడి ఏమిటో మాట్లాడుతున్నాము. ఇంతలో వెనుక నుంచి 'రిక్షాహోనా క్యాసాబ్' అన్న కంఠం వినిపించింది. అది పరిచయమైన గొంతుగా అనిపించి వెనక్కు తిరిగాను. లోతుకు దించుకుపోయిన కళ్లు, బూడిద గుమ్మడి రంగులో పెరిగిన గడ్డం...నా కళ్లను నేను నమ్మలేకపోయాను. నా ముఖం చూడడంతోనే, రిక్షా కావాలా అని అడిగిన వాడల్లా, మారుమాటాడకుండా ముందుకు తొక్కుకుంటూ వెళ్లిపోయాడు. సందేహం లేదు. అహ్మదే అతను. టోపీకిమారుగా తలపాగా చుట్టాడు. పంట్లానికి బదులు కాకినిక్కరు తొడిగాడు. షేర్వానీ స్థానంలో చినిగిన చొక్కావుంది. తన నెవరూ గుర్తుపట్టకుండా ఉండటానికనేమో వేషం మార్చివేశాడు. తనకు తెలిసినవారు కనపడకుండా ఉండటానికనే నేమో మారు మూలలో రిక్షా నడుపుతున్నాడు.

ఆ మరునాడు నన్ను చూడటానికి మనస్కరించకనేమో, అహ్మదు ఆఫీసుకు సెలవు పెట్టాడు. ఏవో పనులమీద వుండి రెండు సాయంత్రాలు మామూలుగా ముంతాజ్‌కు పాఠాలు చెప్పడానికి పోలేదు. ఈ మూడు రోజులూ అహ్మదు ఆఫీసుకు రాకపోవడంతో నాలో ఆందోళన ఎక్కువైంది. మర్నాడు సాయంత్రం ఇంటికి వెళ్ళి సంగతేమిటో కనుక్కుందామనుకున్నా. కాని ఆ రోజు సాయంత్రం ఆఫీసుపనిమీద మరో చోటికి వెళ్ళవలసి రావడంతో పోలేక పోయాను. ఆ మరునాడు ఆదివారమే కాబట్టి వెళ్ళొచ్చుకదా అనుకున్నాను.

ఆదివారం నాడు ప్రొద్దున కాఫీ తాగి ఏమిటో వ్రాసుకుంటూ కూర్చున్నా. ఇంతలో ఇంటిముందు పరదాకట్టినరిక్షా ఆగింది. తలెత్తి చూసేప్పటికి పరదా తొలగించుకొని ముంతాజ్ చరచరలోపలికివచ్చి 'తొందరగా రండి మాస్టర్ సాబ్' ఆదుర్దాగా అంది. 'మీ బాబా ఆఫీసుకు రావడంలేదేం' అన్నాను.

'బాబాకు నాల్గురోజులనుంచి జ్వరం పేలిపోతున్నది. రోజూ మీరు వస్తారేమోనని ఎదురుచూసేదాన్ని. మిమ్మల్ని బాబా చూడాలంటున్నాడు. రారూ' అంది. తండ్రికి జ్వరం తగులుతున్నదన్న దిగులువల్లనో, నిస్సహాయతవల్లనో ముంతాజ్ కళ్ళల్లో నీళ్లు గిర్రున తిరిగాయి.

'ఛా...ఇంతమాత్రానికే కన్నీళ్లు పెట్టుకుంటున్నావా...మీ బాబాకేం భయంలేదు. నీవు పద ముంతాజ్...నేను స్నానంచేసి వస్తాను' అన్నాను. 'నిజమేనా?' అన్నట్టు చూసింది ముంతాజ్.

స్నానంచేశాక, ఎందుకైనా మంచిదని అక్రితంరోజే రేడియో చెక్ మారిస్తే వచ్చిన పాతిక రూపాయలు జేబులో వేసుకొని ముంతాజ్ ఇంటికి వెళ్లాను.

అహ్మదుకు జ్వరం బాగానే పేలిపోతున్నది. 'మందు తీసుకుంటున్నావా అహ్మద్ భాయ్' అన్నాను.

'ఆఁ...ఏదో తీసుకుంటున్నా' నీరసంగా అన్నాడు. ముంతాజ్ ఒక కాగితం అందించింది. అందులో డాక్టర్ ఏవో ఇంజక్షన్లు వ్రాశాడు. పరిస్థితి అర్థమైంది. జేబులోంచి రెండు పది నోట్లు ఒక అయిదునోటూ తీసి 'వహీదు వుంటే తెప్పించు' అంటూ ముంతాజ్ కిచ్చాను.

'ఇవి నీకు తిరిగిరావేమో' అన్నాడు అహ్మద్.

'మరేం పర్వాలే' దన్నాను.

అహ్మదులో కొంతసేపు మాట్లాడి లేచి రాబోతుంటే 'ఆనాటి సంగతి ముంతాజ్‌కు చెప్పకు భాయీ' అన్నాడు అహ్మదు. అతని చూపుల్లోని ప్రాధేయత, కంఠంలోని జీర నన్ను కలచివేశాయి. 'ఎంత ఆత్మాభిమానం' అనుకుంటూ ఇవతలికి వచ్చేప్పటికి చదువుల గదిలోంచి ముంతాజ్ పిలిచింది.

"పాఠాలు చెప్పడానికి రావడం లేదేం? నేనేం తప్పు చేశాను?" అంది ముంతాజ్. నేను వెంటనే సమాధానం చెప్పలేక పోయాను.

"అవునులెండి—నాకేం అధికారముంది అడగటానికి. నేనే మైనా డబ్బిచ్చి చదువుకునేదాన్నా ఏమైనానా, నిష్ఠూరంగా అంటున్నది ముంతాజ్.

'ముంతాజ్' అని గట్టిగా అరచినట్టున్నాను. ముంతాజ్ గజగజలాడి పోయింది. ఆమెను మందలిద్దామన్న ఉద్దేశం కూడా నాలో లేదు. అహ్మదుపడే మానసికబాధను, అతనుపడే శ్రమనూ నన్ను అర్థంచేసుకోలేక పోయిందన్న విచారమూ, కోపమే నా గొంతునలా పలికించి వుంటుంది. ఒక నిముషం వరకూ ఆమెమాట్లాడ లేక పోయింది.

'క్షమించండి...ఏదో చికాకులో అన్నాను' కళ్లల్లో నీళ్లు నింపుకుంటూ అంది ముంతాజ్.

'మీబాబా రోజూ ప్రొద్దుపోయి ఇంటికి ఎందుకు వస్తున్నాడో తెలుసా?' అన్నాను.

'ఇంటికివస్తే ఏమీతోచదని ఏ క్లబ్బులోనో, స్నేహితులతోనో కాలక్షేపం చేస్తుంటానని బాబా చెప్తుండేవాడు' ఆ ప్రశ్న నేనెందుకు వేస్తున్నానా అన్నట్టుగా వున్నాయి ముంతాజ్ చూపులు.

'కాదు—పచ్చి అబద్ధం'

మరి ఏం చేస్తున్నాడంటారు?'

'మిమ్మల్ని చదివించడానికోసం, పోషించడానికోసం, వచ్చే జీతం రాళ్ళు చాలక, తాటిప్రమాణంగా పెరిగిన అప్పులకు వడ్డీలు కట్టడానికి చాలక రాత్రిళ్లు 11 గంటలదాకా రిక్షా నడుపుతున్నాడు. ముంతాజ్-రిక్షా' ఆవేశంగా అనేస్తున్నాను.

'రిక్షా...మా బాబా రిక్షా నడుపుతున్నాడా?...ఛీ...ఛీ నేనెంత పాపిష్టిదాన్ని మాస్టర్ సాబ్' అంటూ ముంతాజ్ వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్నది.

'మీరు విలాసంగా రిక్షాల్లో కాలేజీలకు వెళ్ళడానికి రోజూ ఇచ్చే డబ్బులు ఎక్కడినుంచి వస్తున్నాయనుకున్నావు ముంతాజ్. మీ బాబా రాత్రిళ్లు రిక్షా నడిపి సంపాదించిన డబ్బులే. మీ బాబానుగురించి నీవుకానీ, మామూనాకాని, వహీద్ కానీ ఎప్పుడైనా ఆలోచించారూ?'

'ఇక చెప్పకండి మాస్టర్ సాబ్' అంటూ ముంతాజ్ కుళ్లికుళ్ళి ఏడుస్తున్నది.

ఈ సంగతిచెప్పి ముంతాజును ఏడిపిద్దామనుకోలేదు. ఆమెలో చైతన్యం కలిగించి ఆమెద్వారా మామూనా, వహీదులకుకూడా చైతన్యం కలిగించాలనే నా ఉద్దేశం. కాని ముంతాజ్ సుకుమార హృదయం భరించలేకపోయింది.

'ఏడవకు ముంతాజ్ ఏడవకు' అంటూ అప్రయత్నంగానే ఆమె తల నిమిరాను. కొంతసేపటికి ఆమె తేరుకుంది.

'ఎక్కడైనా నాకో ఉద్యోగం చూసిపెట్టండి మాస్టర్ సాబ్—రేపటినుంచి కాలేజీ మానేస్తాను' అంది ముంతాజ్. 'సరే' నంటూ లేచాను.

అహ్మద్ ఆ జ్వరంతో పదిరోజులక్కానీ తేరుకోలేదు. నేనారోజు ముంతాజుతో అన్నమాటలు ఆమె హృదయంపై బాగానే పనిచేశాయి. ఉద్యోగంలోచేరి, తండ్రికి ఆసరాగావుండా లన్న పట్టుదల ఆమెలో ఎక్కువైంది. మెడిసిన్ చదువుతున్న మామూనా, ఇంజనీరింగ్ చదువుతున్న వహీదూ వాళ్ళ కోర్సులు పూర్తి అవుతేనేగాని మరేపని చేయడానికీ అవకాశం లేదనుకున్నారు. నా పలుకుబడికూడా కొంత ఉపయోగించేటప్పటికి ముంతాజుకు ఒక కార్యాలయంలో ఉద్యోగం దొరికింది. అహ్మద్

మొదట్లో కూతురు ఉద్యోగానికి ఒప్పుకోకపోయినా, నా ప్రోద్బలం, ముంతాజ్ పట్టుదల అతణ్ణి ఒప్పింపచేశాయి.

* * * *

అహ్మద్ మామూలుగా ఆఫీసుకు వస్తూనే వున్నాడు. వడ్డీ వసూళ్ళకోసం, కాబూలీవాళ్ళు అతణ్ణి పీడిస్తూనే వున్నారు. క్యాంటీను బిల్లు మామూలుకు భిన్నం లేకుండానే ఉంటున్నది. ముంతాజ్ ఉద్యోగంలో చేరడం ఫలితంగా అహ్మదుకు రాత్రిళ్ళు రిక్షా నడపడం తప్పింది. అదైనా ముంతాజ్ పట్టుదలవల్లనే.

ఇంతలో రాష్ట్రాల పునర్విభజన వచ్చింది. రాష్ట్రంలోని మహమ్మదీయోద్యోగులను కొందరిని మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక ప్రాంతాలకు కేటాయిస్తారన్న వార్త ముస్లిం ఉద్యోగులలో కొంత ఆందోళన కలిగించింది. తనను ఏ ప్రాంతానికి కేటాయిస్తారోనని అహ్మదు భయపడసాగాడు.

అప్పులతో, దైనందిన సమస్యలతో అహ్మదుకు అసలు మనిస్థిమితం లేకుండా పోయింది. ఈ భయం అతనిలో మరింతఅశాంతిని కలిగించింది.

"నేనిక్కడినుంచి కదలాలంటే మాటలా భాయ్...పదివేల రూపాయలు అప్పు తీర్చేంతే అవతలికి కాలు పెట్టలేను. సంసారాన్ని కదిలించేట్టు లేదు. పిల్లలచదువులకు ఇబ్బంది కలుగుతుంది" అన్నాడు అహ్మద్.

'ఈ గడ్డన పుట్టాం—ఈ గడ్డన పెరిగాం. కలలోకూడా అనుకోలేదు—ఈ గడ్డను వదలిపెట్టి పోవాల్సి వస్తుందని' అన్నారు కొందరు.

'ఎవరు ఏ ఉద్యోగాలు చేస్తున్నా ఇంతవరకూ మా కుటుంబం సమష్టిగా వుంది. నన్ను మైసూరుకు, నా కొడుకుని బొంబాయికి, తమ్ముణ్ణి మరోచోటుకు, నా కూతుర్ని ఏ ఔరంగాబాదుకో కేటాయిస్తే కుటుంబంలో 'విచ్ఛిత్తి' కలుగుతుంది. ఒకడు తక్కువ సంపాదించినా, ఒకడు ఎక్కువ సంపాదించినా ఇప్పుడు సర్దుకుపోవడానికి వీలవుతున్నది. రేపలా కుదరదుగా' అన్నాడొక పెద్ద కుటుంబీకుడు.

'సంకుచిత భావాలతో మూలసూత్రానికే దెబ్బ తగులుతుంది. పునర్విభజనవల్ల తాత్కాలికంగా కొన్ని ఒడుదుడుకులు, ఇబ్బందులు కలగడం సహజం. ఈనాడు మనకు కావాల్సింది విశాల దృక్పథం,' అన్న నాయకుల బోధనలు కొందరిలో పనిచేశాయి. కానీ ఇవేవీ రచ్చకెక్కలేదు. ఎవరికి వారు—పలుకుబడి గలవారు — ఈ గడ్డమీద ఉంటానికే ప్రయత్నాలలోకి దిగారు. వాళ్ళలాగానే అహ్మదూ ప్రయత్నించాడు. తన ఈతిబాధల్ని అధికారుల ముందు చెప్పుకొని ప్రాధేయపడ్డాడు. కాళ్ళూ కడుపులూ పట్టుకొని బ్రతిమాలుకున్నాడు. వాళ్ళను మెప్పించి అనుగ్రహం పొందటానికికూడా పూనుకున్నాడు.

కొన్ని కార్యాలయాలలో కేటాయింపులు ప్రకటింపబడ్డాయి. గోరుచుట్టుపై రోకటిపోటులా క్రొత్తగా ఉద్యోగంలో చేరిన ముంతాజ్‌ను ఔరంగాబాదుకు కేటాయించడంలో అహ్మద్‌కు తనవిషయంలో ఏమౌతుందోనని మరింత ఆందోళన పడ్డాడు. 'ఎలాగయినా సరే, తను ఇక్కడికే వేయించుకుంటానికి గట్టిగా ప్రయత్నించాలి' అన్న సంకల్పం మరింత బలపడింది. 'నన్నిక్కడికే కేటాయిస్తే ముంతాజ్‌చేత ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇప్పిస్తాను భాయీ' అన్నాడు.

ఈ దుమారంలో అప్పులను వసూలు చేసుకోడానికి తహ తహలాడసాగారు-మార్వాడీలు, కాబూలీవాళ్లు. కిరాణా దుకాణదార్లు కూడా అప్పులివ్వడం మానివేశారు. ఈ వత్తిడివల్ల అహ్మదులాటి ఋణగ్రస్థులకు దినదినగండమైపోయింది బ్రతుకు. తాకట్టులో వున్న అహ్మద్ ఇంటిని స్వాధీనపరుచుకోడానికి మార్వాడీ పథకం వేశాడు. 800 అప్పిచ్చి వెయ్యిరూపాయలకు ప్రాంసరీనోటు వ్రాయించుకున్న కాబూలీవాడు కోర్టులో దావా తెస్తానని బెదిరిస్తున్నాడు. 'మూలిగే నక్కమీద తాటికాయపడి' నట్టు అహ్మదు భార్యకు క్షయ అని డాక్టర్లు నిర్ణయించారు. ఇవన్నీ అహ్మదు మెదడును తినివేశాయి. ఈ చిక్కుల్లో మనిషి కట్టెలా తయారయ్యాడు. 'ఎందుకుభాయీ బ్రతకడం' అని పెదిమ విరిచేవాడు.

రోజులు గడుస్తున్నాయి. ఉన్నట్టుండి అహ్మదు ప్రవర్తనలో కొంత మార్పు కనిపించింది. ఎప్పుడూ పరాగ్గా వుండేవాడల్లా అందరితో కల్పించుకొని చలాకీగా నవ్వుతూ మాట్లాడడం మొదలుపెట్టాడు. 'ఈ మార్పుకు కారణమేమిటా' అని ఆలోచించాను. దీపం ఆరిపోయేముందు 'గప్' మని ఎగిరినట్టు కాదుగదా అహ్మదు జీవితం అన్న ఆలోచనవచ్చి అటువంటి పాడు ఆలోచన కలిగినందుకు నన్ను నేను తిట్టుకున్నాను.

ఓరోజు సాయంత్రం టాంకుబండ్‌మీదికి షికారుకని వెళ్ళి వస్తున్నాను. అప్పటికే ప్రొద్దుపోయింది. ఒక బెంచీమీద అహ్మదు కనిపించాడు. నన్ను చూడంగానే ఎప్పుడూ ఎంతో ఆప్యాయంగా పలుకరించేవాడల్లా ఆరోజు నన్ను చూడనట్టు తల ప్రక్కకు తిప్పుకున్నాడు. 'కొంపతీసి హుసేన్‌సాగర్‌లో పడటానికి రాలేదుకదా' అన్న అనుమానం వేసి నేనే పలుకరించాను. ఎప్పుడూ చొరవగా మాట్లాడేవాడల్లా ముక్తసరిగా సమాధానమిచ్చి, 'నేనిందులోపడి చావడానికి రాలేదు భాయీ, ఒక పెద్దమనిషితో మాట్లాడుదామని వచ్చా' నన్నాడు. నేనుండటానికికూడా అతనికి ఇష్టం వున్నట్టు కనిపించకపోవడంవల్ల 'సరే వెడుతున్నా' నంటూ ముందుకు సాగాను. కొన్ని గజాలు వచ్చేప్పటికి ఒక కారులో ముంతాజ్ ముఖం దీపాలవెలుగులో తళుక్కున మెరిసింది. ప్రక్కనే ఒక అధికారి ఆమె భుజంమీద చెయ్యివేసి కులాసాగా మాట్లాడుతున్నాడు. నాకెక్కడలేని ఆశ్చర్యమూ విచారమూ కలిగాయి. 'ఛీ...ఛీ...అహ్మదు ఎంత నీచానికి ఒడిగట్టాడు. చదువూసంస్కారమూగల ముంతాజ్ ఈ పాడుపనికి ఎలా ఒప్పుకుంది! ఇదా అహ్మదులోని మార్పుకు కారణం' అనుకుంటూ నడుస్తున్నాను. అతనిమీద జాలి, విచారమూ పడటంకంటే మరేం చేయగలుగుతాను.

అన్ని కార్యాలయాలలోనూ కేటాయింపుల జాబితాలు ప్రకటింపబడ్డాయి. అహ్మదు ఆశాసౌధం కుప్పలా కూలిపోయింది. ఏ అధికారిని నమ్ముకున్నాడో ఆ అధికారికూడా ఏమీ చేయలేకపోయాడు. తనను మైసూరు కేటాయించినట్టు ఆఫీసు ఆర్డరు చూడంగానే తనకళ్ళను తాను నమ్మలేకపోయివుంటాడు అహ్మదు. తనకు ఆశచూపిన అధికారి భయంకర కాముకుడిలా కనిపించివుంటాడు. తనకోసం శీలం అమ్ముకున్న ముంతాజ్, క్షయతో తీసుకుంటున్న భార్య కళ్ళముందు దీనంగా కనిపించివుంటారు. ఇంటిని తాకట్టు పెట్టుకున్న మార్వాడీ మాటలు, దావా తెస్తానన్న కాబూలీవాడి బెదిరింపూ చెవుల్లో ఘోషిల్లివుంటాయి. వీటన్నిటితో ఉక్కిరిబిక్కిరై నీరసించిపోయిన అహ్మద్ గుండె ఆగిపోయి వుంటుంది. ఏ పిల్లల భవిష్యత్తు ఉజ్జ్వలంగా ఉండాలని కాంక్షించి రిక్షాకూడా నడిపాడో ఆ పిల్లల భవిష్యత్తు ఏమవుతుందోనన్న ఆలోచనకూడా కలగకుండానే పాపం అహ్మద్ కళ్లు మూసేశాడు.